

გიორგი ბაბრატიონი

აკვედუკი ანუ გელარი „ქახიდა“ – სოფელ სოფლისთან

1954–1961 წლებში, ხოვლევიორას არქეოლოგიური ძეგლის გათხრისას, რომელსაც ნიკო ბერძენიშვილი ხელმძღვანელობდა, ექსპედიციის ხშირი სტუმარი აყო ბატონი ლეო რჩულიშვილი. სწორედ მის საველე უბის წიგნაკში აღმოჩნდა შესხვეის ხეში აკვედუკის აკვედუკის ჩანახატი. სხვა ცნობა ამ ძეგლის შესახებ არც მანამდე და არც შემდგომ არ ყოფილა, რაც ერთგვარად ეჭვსაც კი იწვევდა მისი ამჟამად არსებობის კარგეში. საბედნიეროდ ჩვენი ეჭვი არ გამართლდა – ძეგლი თითქმის ისეთივე სასრულით შემონახულა როგორც ჩანახატშია წარმოდგენილი.

საოცარია, მაგრამ ფაქტია, რომ ჩვენში, სადაც საქაოვ მალალ დონეზე იდგა წყალგაყვანილობისა და ხიდების მშენებლობა, ეს ერთადერთი შემორჩენილი აკვედუკია (ახალციხის რაბათის აკვედუკი, მართალია საქართველოს ტერიტორიაზე მდებარეობს, მაგრამ, ოსმალური არქიტექტურის ნიმუშია), თუმცა მათი არსებობა ძველ საქართველოში ეჭვს არ იწვევს. მაგალითად, არმაზის ხეში არსებული წყალხადენი, რომელიც ჩვენი წელთაღრიცხვის პირველ საუკუნეებში უნდა ყოფილიყო გაყვანილი, ჯერ ხეობის მარცხენა კალთაზე შეიმჩნევა, შემდეგ კი უცებ წყდება და ხეობის მარჯვენა კალთაზე გრძელდება. ამ შემთხვევაში ამკარაა, რომ ამ ადგილას აკვედუკი უნდა ყოფილიყო, მაგრამ სამწუხაროდ მისგან კვალისც კი არ დარჩენილა. საქართველოში აკვედუკების არსებობის ფაქტზე ისიც მიუთითებს, რომ სულხან-საბა ორბელიანის „ხიტყვის კონაში“, „აკვედუკის“ – ჩვენი ძეგლის უცხო ხიტყვის მაგაერად „ბელა-

რია“ მოხსენიებული. დიდი წინაპრის განმარტებით – რუსეთის ღარის ხიდი. ის, რომ ჩვენში შესხვეის აკვედუკის გარდა სხვა ჯერაც არ არის აღმოჩენილი იმაზე მოგვანიშნებს, რომ სახმელი წყლით მდიდარ საქართველოში აკვედუკების აგების საჭიროებაც ნაკლები იყო, ვიდრე იტალიაში, რომელიც ამ ხაინჯინრო ნაკებობების სამშობლოდ ითვლება.

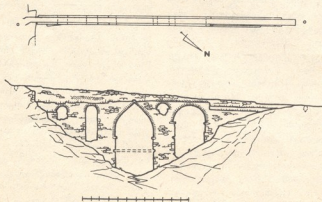
აკვედუკი ლათინური ტერმინია და წყალხადენს ნიშნავს; „აგუა“ – წყალი და „ლუკა“ – მიმყავს. პირველი აკვედუკები რომის რესპუბლიკაში ძვ. წ. II საუკუნის დასაწყისიდან ჩნდება. 144 წელს პრეტორმა კვირტ მარციუს რეკსმა აკვედუკის მშენებლობა წამოიწყო. სამუშაოები 4 წელიწადში დამთავრდა და აკვედუკს აკვა მარციუსი ეწოდა. ამ ხაინჯინრო ნაკებობის სიგრძე 91 კმ-მდე იყო და მისი უმეტესი ნაწილი გადიოდა თალოვან სუბსტრუქციებზე, რომლებიც თლილი ქვის კვადრებით იყო ნაკები. აკვედუკის სიმაღლე ზოგან 15 მეტრს აღწევდა; მის მშენებლობისას გულდასმით ხდებოდა ქვების შერჩევა და დუღაბიც თავად არჩის გარშემო სპეციალური, წყალგაუმტარი მზადდებოდა. იმპერატორების დროს აკვედუკების რიცხვმა რომში ცხრას მიაღწია; მაგრამ მართლად მარციუსის აკვედუკის ტიპი განმზახლვრელი იყო მათი პროპორციებისა და სტრუქტურის. გარდა ცნობილი რომაული აკვედუკისა: კლაუდიუსის, ნერონის, იულიუსის და სხვა, აღსანიშნავია აკვედუკები რომის იმპერიის პროვინციებშიც; სეგოვიის ცნობილი აკვედუკი, რომელიც ახლაც კი მწყობრშია კონ-

სტრუქციული გადაწყვეტის სითამამით გვაოცებს და მხატვრულადც სრულქმნილ არქიტექტურულ ძეგლად წარმოგვიდგება. აქვე უნდა მოვიხსენიოთ რომაული აკვედუკი ქ. ნიძის მახლობლად, საფრანგეთში, ე. წ. „გარდის ხიდი“. II საუკუნის ნაგებობის სიმაღლე 49 მეტრს აღწევს, სამ იარუსად არის განლაგებული და პრინციპულად განსხვავდება სხვა აკვედუკების აგებულებისაგან.

რომის იმპერიის დაცემის შემდეგ ასეთი გრანდიოზული აკვედუკების მშენებლობა იშვიათობა გახდა, თუმცა მთელი შუა საუკუნეების განმავლობაში იტალიაში, საფრანგეთსა და ესპანეთში ახალი აკვედუკები შენდებოდა; ცნობილია VI საუკუნის ბურგასის აკვედუკი, რომელიც კონსტანტინეპოლს ამარაგებდა წყლით, ათონის ივერთა მონასტერსაც აკვედუკის მეშვეობით აწვდიდნენ სასმელ წყალს; რუსეთში პირველი აკვედუკი XVIII საუკუნეში ჩნდება ე. წ. როსტოკინის აკვედუკი მოსკოვის მახლობლად.

ზესხევის წყალი, რომელიც მდ. ხეხმელას მარჯვენა შენაკადს წარმოადგენს, სოფელ ხოვლედან სამხრეთ-აღმოსავლეთით I კმ-ში მოედინება. ხევის შუაწყლის კლდოვან ფერდობზე ბელღარია აგ-

ებული. ადგილობრივი მოსახლეობა მას „ქეახიდას“ უწოდებს და გადმოცემის მიხედვით, სამართლიანად მიიჩნევენ თავად ჯავახიშვილების სასახლის წყალმომარაგების სისტემის ერთ-ერთ საინტერესო ნაგებობად. ამ საინჟინრო ნაგებობის სიგრძე 30 მეტრს აღწევს, სიმაღლე 9 მეტრს, ხოლო სიგანე 1,1 მეტრს. შუი ძალი, რომლის ქვეშ ხევის წყალი მოედინება, სიგანეში 4,3 მეტრისაა და ბურჯებზე დაყრდნობილ შეისრულ თაღს წარმოადგენს. თაღის კონსტრუქციული ნაწილი თანაბრად შერჩეული მოვრძო და თხელი ნატეხი ქვებით არის ამოვყვანილი. ბურჯიდან თაღში გადასვლის ადგილას მცირე ნაშვერებია, ხოლო მათ ქვემოთ კედელში ხის კოჭების გასაღები ბუდეებია დატოვებული. მისგან ჩრდილო-დასავლეთით მდებარე მალი მრუდთალოვანია (სიგანე 3,5 მ.); ეს თაღიც ანალოგიური წვობით ამოუყვანიათ. ამ ორ მაღს შორის, თაღებს შუა კედლის მასის კონსტრუქციულად შემსუბუქების მიზნით კედელში მცირე მრუდთალოვანი ღიობი დაუტანებიათ. იმავე მოსაზრებით შუა მაღისაგან სამხრეთ-აღმოსავლეთით ორი მრუდთალოვანი ღიობია, რომელთაგან პირველი სიმაღლეში 4 მეტრს აღწევს, ხოლო მეორე 1,5 მეტრს. მათი თაღებიც

ახელი ნატეხი ქვით არის ამოყვანილი. აკვედუკის კედლის ძირითადი მასის ზედა რეგისტრი ორივე მხრიდან ერთი საფეხურით არის შემცირებული, რომელზეც წინათ ვერამიკული წყალსადენი მილები ეწყო. ამ მილის ნარჩენი ზედაპირის ჩრდილო-დასავლეთ ნაწილშია შემორჩენილი და 7 სმ-ის დიამეტრისაა. „ქვახიდას“ კედლის წყობა ძირითადად მოყვითალო-მონაცრისფრო ნატეხი ქვით არის ამოყვანილი, ალაგ-ალაგ იგივე შერჩეული ქვებით წოლანა წყობაა ჩართული. დღესათვის იმდენად გამძლე ნაერთია გამოყენებული, რომ ეხლაც კი, როდესაც აკვედუკს თავისი ფუნქცია დაკარგული აქვს და ფეხით გადასასვლელად გამოიყენება, მისი ზედაპირი თითქმის უცვლელად შემორჩა და საუკუნეების განმავლობაში არც კი დაშლილა. რადგან წყალი სათავე ნაგებობიდან, თავდაპირველად ხეობის მარცხენა ფერდზე მოედინებოდა, აკვედუკის სამხრეთ-აღმოსავლეთი ნაწილი 1,8 მეტრით მაღლა მდებარეობს თარაზული ხაზიდან ვიდრე მისი ჩრდილო-დასავლეთი ნაწილი. „ქვახიდას“ თავსა და ბოლოში, მიწაში, წყლის საღებავი ქვევრებია ჩაფლული.

ნიშანდობლივია, რომ ზესხევის „ქვახიდა“, მიუხედავად იმისა, რომ საქართველოში ქვის ხიდების მშენებლობის დიდი ტრადიცია არსებობდა, სრულებითაც არ იმეორებს ქართული ხიდების აგების წესს. მისი სუბსტრუქციის ვერტიკალურად დანაწევრების მცდელობა უფრო ანტიკური ტიპების ანალოგს იწვევს და ნაქლებად ჰგავს ქართულ ხიდსა გაშლილმალიან, ერთი ნაპირიდან მეორეზე თამამად გადატყორცნილ: ქვიტიკორის მკვიდრ მასას.

საქართველოში ხიდმშენებლობა ძირითადად ორ პერიოდში მიმდინარეობდა. IX-XII საუკუნეების ხიდები მეტწილად ერთმალიანია. შვილდისტარივით ღამაზად ამოზნექილი თაღები ნატეხი ქვის წყობით არის დაბეტონებული. ამ ხანას მიეკუთვნება ბესლეთის, თეძამის, დანდალოს, მახუნცეთის და სხვა ხიდები. II პერიოდი ქართული ხიდების ინ-

ტენიურად აგებისა XVII-XVIII საუკუნეებს განეკუთვნება. ამ დროში უკვე იათ „გატეხილი ზიდი“, ამჟამად „წითელ ხიდად“ ცნობილი, თბილისის ხიდები მდ. ვერეზე და „ოქუანთი“, ჩოლაბაურის სამმალიანი ხიდი, გორულუს ქვის ხიდი მდ. მამავერაზე და სხვ. ამ პერიოდის ხიდებისათვის დამახასიათებელი შეისრულობა ზესხევის ბელდარზეც ნათლად შეიმჩნევა. ამ სტილისტური ნიშნით ზესხევის „ქვახიდაც“ XVII-XVIII საუკუნეების ნაგებობად უნდა ბივიჩნით.

ამრიგად, ზესხევის აკვედუკის წარმოჩინებით, ქართული არქიტექტურის ისტორიაში და კერძოდ ცოდნაში საინჟინრო ნაგებობების შესახებ ახალი ფურცელი გადაიშალა.

სწარმოზე: აკვედუკი სოფელ ხოლბოთან.
ზევი-აკვედუკის აგმა-ზედგმა: ქაევი —
 აკვედუკის ჩრდილო-აღმოსავლეთის ფასადი.

